

Олена МОСКАЛЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов Кіровоградської льотної академії
Національного авіаційного університету

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ТРАНСПОРТНОЇ ГАЛУЗІ

У статті проаналізовано поняття «компетентність», «комунікативна компетентність» та «соціально-комунікативна компетентність» як важливі елементи професійної компетентності для обміну професійною інформацією; розкрито особливості підготовки фахівців транспортної галузі, зумовлені специфікою професійної діяльності; сформульовано чинники, які впливають на формування соціально-комунікативної; запропоновано авторське тлумачення поняття «соціально-комунікативна компетентність фахівців транспортної галузі».

Ключові слова: компетентність, комунікативна компетентність, соціально-комунікативна компетентність, транспорт, фахівці транспортної галузі.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Транспорт є однією з базових галузей економіки. Транспортна галузь України має розгалужену залізничну мережу, розвинуту мережу автомобільних шляхів, морські порти та річкові термінали, аеропорти та широку мережу авіаційних сполучень та громадського пасажирського транспорту, автобусних станцій, вантажних митних терміналів. Це створює необхідні передумови для задоволення потреб користувачів транспорту у наданні транспортних послуг та розвитку бізнесу.

Фахівець з транспортної галузі – це затребувана професія на ринку праці, оскільки високий рівень конкуренції на ринку транспортних послуг спричиняє необхідність пошуку раціональних шляхів транспортного обслуговування, обґрунтування ефективних транспортно-технологічних схем доставки вантажів, впровадження прогресивних форм і методів організації процесу перевезень, удосконалення діючих та розробки перспективних транспортних технологій. Тому, для майбутнього фахівця транспортної галузі визначальними стають такі

риси, як високий загальноосвітній і професійний рівень; логічне, аналітичне, системне мислення; організаторські здібності; комунікативні уміння й навички, які слугують підґрунтям для соціально-комунікативної компетентності в процесі надання транспортних послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Питаннями комунікативної підготовки майбутніх спеціалістів займались багато педагогів та психологів. Зокрема, значний інтерес становлять дослідження, присвячені розвитку комунікативних умінь (М. Барахтян, О. Бобров, Н. Бутенко, М. Васильєва, Н. Волкова, Н. Грищенко, Н. Долгополова, М. Ісаєнко, В. Кан-Калик, В. Каплинський, Т. Коноваленко, Н. Кузьміна, О. Леонтєв, А. Мудрик, Л. Савенкова, Л. Сікорська, Р. Фатихова, Т. Шепеленко та ін.); комунікативного потенціалу особистості (О. Бодальов, Ю. Ємельянов, О. Леонтєв та ін.); комунікативної компетентності (Л. Петровська, Є. Прозорова, Є. Руденський, В. Черевко та ін.). Проблемам комунікації, розвитку та формування комунікативних умінь присвячені праці психологів (Г. Балл, Л. Виготський, О. Киричук, Г. Костюк), Значення соціально-комунікативної компетентності особистості відзначають у своїх працях Н. Бібік, О. Варламова, О. Верещагін, І. Зимня, В. Кричевський, О. Локшина, О. Овчарук та ін. Проблемам комунікації, розвитку та формування комунікативних умінь присвячені праці психологів (Г. Балл, Л. Виготський, О. Киричук, Г. Костюк), педагогів (А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський), соціологів (Г. М. Андреева, М.С. Каган).

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні особливостей формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців транспортної галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобальний розвиток всесвітньої інфраструктури змушує перевізників з усього світу коригувати свою роботу, враховуючи вимоги часу.

Транспорт є джерелом підвищеної небезпеки, тому питання професійної підготовки фахівців транспортної галузі, профілактики порушень правил дорожнього руху, підвищення кваліфікації водіїв, вдосконалення дорожньої інфраструктури не лише не втрачають своєї актуальності, а й набувають особливого значення. Сфера професійної діяльності фахівців транспортної галузі охоплює: організацію доставки вантажів і пасажирів; організацію та управління дорожнім рухом; транспортно-експедиторську діяльність; обґрунтування і розробку логістичних систем; аналіз вантажопотоків; організацію маршрутів перевезень пасажирів; організацію та управління структурами автотранспортного комплексу; організацію митного контролю та міжнародних перевезень; розробку транспортно-технологічних схем доставки вантажів; організацію роботи транспорту в регіонах і транспортних вузлах; організацію і управління роботою технологічних служб; підрозділи поліції; організацію управлінської та маркетингової діяльності на підприємстві та багато інших функцій.

Якісна організація перевезень вантажів і пасажирів є визначальним показником діяльності фахівців транспортної галузі. Для досягнення високого рівня цього показника необхідні фахівці широкого профілю, підготовлені до самостійної інженерної, дослідницької, управлінської та організаційної роботи у сфері використання, розвитку і проектування транспортних систем. Перед галуззю ставляться нові завдання щодо підвищення якості транспортних послуг, які не тільки мають бути конкурентоспроможними на внутрішньому транспортному ринку, але й відповідати світовим стандартам.

Перед тим, як розкрити сутність соціально-комунікативної компетентності, необхідно проаналізувати та розмежувати поняття «компетентність» та «компетенція». Нині, в педагогічній науці існує велика кількість визначень цих термінів. Із позицій педагогічного аналізу компетенцію тлумачать як сукупність повноважень (прав та обов'язків) державних органів і посадових осіб, що окреслюють у процесі виконання функцій. Компетенція регламентована законами, нормативними актами та закріплена в положеннях і

посадових інструкціях. З іншого боку, компетентність – це, по-перше, особисті можливості посадової особи та її кваліфікація, що полягає в здобутих знаннях і досвіді, які допомагають ухвалювати рішення та розв'язувати завдання; по-друге, це рівень освіченості особи, зумовлений ступенем оволодіння практичною діяльністю [1].

Поняття «компетентність» відрізняється від поняття «компетенція» тим, що є значно ширшим [2]. Компетентність – набір компетенцій фахівця, потрібних для виконання діяльності в певній сфері. Для того щоб досягти належного рівня компетентності та кваліфіковано виконувати професійну діяльність, потрібні знання і практичний досвід, що свідчать про наявність набору компетенцій, регульованих стандартами. Компетентність не має чітких лімітованих кордонів, вона спрямована на особисті досягнення людини, що базовані на самоосвіті, критичному мисленні, навичках самостійної роботи, вмінні прогнозувати результати й можливі рішення, аналізі причинно-наслідкових зв'язків.

На нашу думку, вдалою була спроба розмежувати та обґрунтувати поняття «компетентність» та «компетенція» науковцем А. Хуторським. Так, відповідно до досліджень педагога, термін «компетентність» розглядається як рівень оволодіння особистістю відповідною компетенцією, що включає ставлення людини до неї і предмету діяльності. Натомість, компетенція розглядається як сукупність якостей особистості (знання, уміння, навички, способи діяльності), що взаємопов'язані між собою та необхідні для будь-якої діяльності людини [3, с. 42]. Отже, «компетенція» розглядається як складова поняття «компетентність».

Зупинимося детальніше на професійній компетентності фахівців транспортної галузі, яка, на думку автора, складається із сукупності компетенцій:

спеціальної – високий рівень знань, які фахівці використовують у професійній діяльності та забезпечують можливість професійного росту фахівця;

соціальної – здатність брати відповідальність, приймати рішення, урегулювати конфліктні ситуації;

психологічної – полягає в культурі емоційного сприйняття людей і ефективній міжособистісній взаємодії;

інформаційної – включає володіння новими інформаційними технологіями;

комунікативної – свідчить про володіння високим рівнем культури мови і спілкування.

Комунікативна компетентність займає важливе місце серед ключових компетентностей і є більш дослідженою, тому що пов'язана з вивченням мов (рідної та іноземної). Однією з цілей, що ми ставимо у зв'язку з розглядом та вирішенням проблеми вдосконалення фахової підготовки студентів транспортної галузі, є формування в них соціально-комунікативної компетентності, активних навичок користування визначеними мовленнєвими кліше в різних стилях спілкування: науковому, діловому, розмовному. Йдеться про формування умінь і навичок використовувати під час професійного спілкування наукової фразеології як одного із критеріїв професійної компетентності.

Соціально-комунікативна компетентність особистості – це її базисна інтегральна характеристика, яка відображає рівень розвитку комунікативних зв'язків з іншими людьми, забезпечує оволодіння соціальною реальністю за допомогою комунікативних механізмів і дає можливість ефективно впливати на свою поведінку та поведінку інших у комунікативному середовищі [4].

Соціальна складова соціально-комунікативної компетентності передбачає набуття майбутнім фахівцем професійно-особистісної незалежності в судженнях та оцінках, прагнення професійного успіху, вміння успішно реалізувати міжособистісні відносини; комунікативна складова передбачає сукупність навичок і вмінь майбутніх фахівців транспортної галузі до ефективного спілкування з учасниками сфери транспортного обслуговування, здатність встановлювати і підтримувати комунікативну сферу в професійному й

особистісному відношенні. Комунікабельність, відкритість до спілкування і збагачення у процесі міжособистісної взаємодії є результатом прояву комунікативної функції компетентності.

У розумінні поняття «соціальна компетентність» (володіння соціальною компетенцією) розглядається як: розуміння відносин «Я – суспільство», вміння обирати соціальні орієнтири та відповідним чином організовувати власну поведінку; результат особливого стилю впевненої поведінки, за який навички впевненості автоматизовані та надають можливість гнучко змінювати стратегію і плани поводження з урахуванням вузького (особливості соціальної ситуації) і широкого (соціальні норми й умови) контексту; здатність людини вибудовувати стратегії взаємодії з іншими людьми в оточуючій соціальній реальності, яка змінюється тощо [5].

Соціальну компетентність поділяють на суспільну, інтерактивну та автономну [6]. Суспільна компетентність – це здатність людини розуміти та виконувати вимоги суспільства, в якому вона існує. Йдеться про очікування соціуму та конкретної іншої людини, як носія цінностей та правил суспільства, з якими людина створює відносини.

Розвиваючи ідею соціально-комунікативної компетентності, науковець О. А. Ковальова визначає її як «здатність людини забезпечувати власні потреби і цілі шляхом створення партнерських відносин з іншими, згідно з їхніми очікуваннями, потребами і цілями в межах суспільно прийнятної поведінки, а також завдяки ефективній комунікації» [6, с. 28].

На підставі поглядів науковців щодо аналізованого поняття, соціально-комунікативна компетентність майбутніх фахівців транспортної галузі визначається нами як загальна готовність майбутнього фахівця до встановлення зв'язку між професійними знаннями і конкретною ситуацією професійної діяльності, тобто комплекс професійних знань, умінь, навичок, необхідних для вирішення професійних завдань транспортної діяльності.

Висновки. Отже, опираючись на наукові доробки науковців у дослідженні явища соціально-комунікативної компетентності можна зробити

висновок про те, що вона впливає на специфіку комунікацій фахівця транспортної галузі в конкретному соціальному середовищі професійного спілкування з урахуванням віку, соціального й культурного статусу та особистісних характеристик учасників комунікативного процесу. Від рівня сформованості соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців транспортної галузі залежить їх здатність змінювати коло спілкування, глибину й обсяг комунікативних зв'язків, розуміти і бути зрозумілим у комунікативному просторі сучасної освітньої сфери.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведений теоретичний аналіз поняття «соціально-комунікативна компетентність» є основою подальших наукових розвідок щодо методики оцінки та програми формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців транспортної галузі, а також дослідження інших видів компетентностей цієї категорії фахівців – спеціальної, фахової, психологічної, інформаційної та ін.

Список використаної літератури

1. Коджаспирова Г. М., Коджаспиров А. Ю. Словарь по педагогике. Москва: ИКЦ «МарТ»; Ростов н/Д : Издательский центр «МарТ», 2005. – 448 с.
2. Равен Дж. Компетентность в современном обществе. Выявление, развитие и реализация. Москва: «Когито-Центр», 2002. – 396 с.
3. Лук'янчук Н. В. Розвиток соціально-комунікативної компетентності обдарованих учнів початкової школи: посібник / Н. В. Лук'янчук, Н. А. Климова та ін.; за ред. Н. В. Лук'янчук і Н. А. Климової. Київ: Інститут обдарованої дитини, 2014. – 132 с.
4. Hymes D. Communicative Competence. Sociolinguistics / edited by J.V.Pride, J.Holmes. Harmondsworth: Penguin, 1972. – P.269–293.
5. Коблянская Е. В. Психологические аспекты социальной компетентности: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05 / С.-Петербург, 1995. – 210 с.
6. Ковальова О. А. Модель соціально-комунікативної компетентності. Освіта та розвиток обдарованої особистості. – № 11 (30). – 2014. С. 27–33.

Москаленко Е. Особенности формирования социально-коммуникативной компетентности будущих специалистов транспортной отрасли

В статье проанализированы понятия «компетентность», «коммуникативная компетентность» и «социально-коммуникативная компетентность» как важные элементы профессиональной компетентности

для обмена профессиональной информацией; раскрыты особенности социально-коммуникативной компетентности специалистов транспортной отрасли, которые обусловлены спецификой профессиональной деятельности; сформулированы факторы, которые влияют на формирование социально-коммуникативной компетентности; предложено авторское понятие «социально-коммуникативная компетентность специалистов транспортной отрасли».

Ключевые слова: компетентность, коммуникативная компетентность, социально-коммуникативная компетентность, транспорт, специалист транспортной отрасли.

Moskalenko O. Features of forming of social and communicative competence of future specialists of transport industry

In the article it was analyzed concept «competence», «communicative competence» and «social and communicative competence» as important elements of professional competence for an exchange professional information. In the result of research, it was found out that social and communicative competence influences on the specifics of communications of specialists of transport industry in particular social environment of professional communication taking into account age, social and cultural status and personality descriptions of participants of communicative process. Level of forming of social and communicative competence of future specialists of transport industry predetermines their ability to change the circle and sphere of communication, depth and volume of communicative connections, understand and be clear in communicative space of modern educational sphere.

It was outlined the main features of professional preparation of specialists of transport industry, which are predefined by the specifics of professional activity, namely: special, which is defined as a high level of knowledge, that specialists use in professional activity and provide possibility of professional development of specialist; social, which means the ability of a specialist to take responsibility, make decision, regulate conflict situations; psychological, which consists in the culture of emotional perception of people and effective interpersonal cooperation; informative, which includes possessing new information technologies; communicative, which means mastering of high level of culture of speech and communication.

It was set forth the factors that influence on forming of social and communicative competence; it was suggested authorial interpretation of concept «social and communicative competence of specialists of a transport industry» – general readiness of future specialists to establishing a connection between professional knowledge and particular situation of professional activity, that is complex of professional knowledge, abilities, skills, which are necessary for decision-making and solving of professional tasks of transport activity.

Keywords: competence, communicative competence, social and communicative competence, transport, specialists of transport industry.